

Öğretmen Dijital Yeterlikleri

Dijital Yeterlik Nedir?	2
Öğretmen Dijital Yeterlik Çerçevesi.....	4
Dünyada Dijital Yeterlik ile İlgili Uygulama ve Politikalar	7
Türkiye’de Dijital Yeterlik.....	10
Değerlendirme ve öneriler	12
Kaynakça	15

Dijital yeterlik kavramı, COVID-19 salgını ile beraber daha sık karşımıza çıksa da bu konuya ilişkin politika belgeleri, kavramsal çerçeveler ve bilimsel çalışmalar salgın öncesinde de birçok ülkenin eğitim gündeminde yer almaktaydı. Eğitim bağlamında yıllar içinde evrimleşen bu süreçte öğrenci, öğretmen aday ve öğretmenlerin dijital anlamda kapasitelerini geliştirmek için dijital yeterlik kavramı ile ilgili çeşitli tanım, kavramsal çerçeve ve okuryazarlık seviyeleri ortaya atıldı.¹ Salgın sürecinde ise öğretmenlerin dijital yeterlikleri, uzaktan eğitim uygulamalarında nitelik ve kapsam bakımından farklılıklara sebep olan değişkenlerden biri olarak gösterildiği için uzaktan eğitimin odak noktalarından biri olarak yerini aldı.²

Küresel salgın öncesinde birçok ülkedeki Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ile ilgili politikalarda yer alan öğretmen dijital yeterlik çerçeveleri, mevcut eğitim sistemindeki öğretme ve öğrenme uygulamalarının yapısını destekleme üzerine kurulmaktaydı.³ Ancak, salgının etki göstermesi ile birlikte geçilen uzaktan öğrenme sürecinde mevcut politika ve kavramsal çerçevelerin uzaktan eğitim bağlamına etkili biçimde uyarlanamaması sebebiyle birtakım sınırlılıklar yaşandı.⁴ Dijital pedagojilerini geliştirmeye yeterince fırsat bulamayan öğretmenler, bazı durumlarda da uzaktan öğrenmeyi destekleyen bir ortamdan yoksun olan evlerde öğrencilerin öğrenmesini desteklemek ve derse katılımlarını sağlamak amacıyla çeşitli çözümler üretmeye çalıştı. Bu kapsamda yürütülen çevrimiçi ve uzaktan eğitim uygulamalarında edinilen tecrübelerin yanı sıra yapılan bilimsel araştırmalar ışığında, öğretmenlerin dijital yeterlikleri ile ilgili salgın öncesi konuşulan kavramların ve bileşenlerin ötesine geçilmesi gerektiği⁵ konusunda ortak bir görüş ortaya çıktı.

Türkiye’de öğretmen dijital yeterlikleri ile ilgili mevcut kaynaklar incelendiğinde, bu yeterlikleri geliştirmeye yönelik kılavuz kitap, bilimsel çalışma ve ek kaynaklar bulunmasına rağmen merkezi düzeyde ulusal ihtiyaçlara göre belirlenmiş bir Öğretmen Dijital Yeterlik Çerçevesi olmadığı görülmektedir. Ulusal bir çerçevenin olmayışı, öğretmenlerin dijital yeterlikleri ile ilgili mevcut durum ve ihtiyaçların belirlenmesi hususunda engel teşkil etmekte; uzaktan eğitim ortamlarının verimliliği konusunda ise soru işaretleri doğurmaktadır. Dolayısıyla, uygulanan uzaktan eğitimin niteliğini arttırmak ve yaşanan çağın gerektirdiği becerilere sahip olan öğretmenler yetiştirmek için, öncelikle ulusal bir kavramsal çerçevenin oluşturulması elzemdir.

TEDMEM olarak bu yazımızda *Öğretmen dijital yeterlikleri* kavramına mercek tutarak Türkiye’de öğretmen dijital yeterlik çerçevesinin oluşturulması sürecine yönelik öneriler geliştirmeyi planladık. Bu kapsamda öğretmen dijital yeterlikleri ile ilgili mevcut duruma ilişkin ipuçları sağlayabileceği düşüncesiyle uluslararası kuruluşların eylem planları ve alanyazındaki kavramsal bilgi birikimini inceledik ve COVID-19 salgını sırasında elde edilen tecrübeleri sistematik bir biçimde veriye dayalı olarak ortaya koymaya çalıştık. Yazımızın ilk bölümlerinde COVID-19 salgını öncesi ve sırasında öğretmen dijital yeterlikleriyle ilgili ortaya atılan tanım, kuramsal çerçeve, uygulama, eğitim politikası ve tartışılan sınırlılıkları özetledik. Son bölümde ise ilgili alanyazın, COVID-19 salgınından elde edilen raporlanmış tecrübeler, uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan eğitim politikası önerileri ve eylem planlarından yola çıkarak Türkiye’ye ilişkin değerlendirme ve önerilerimizi sunduk.

Dijital Yeterlik Nedir?

Dijital yeterlik, dijital teknolojinin gelişmesi ile toplumun ihtiyaç ve beklentilerinin değişmesine bağlı olarak süreç içinde gelişen ve çoğunlukla politika belgelerinde yer verilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶ Dijital yeterlik kavramını oluşturan ilk yaklaşımlar, daha çok ‘dijital okuryazarlık’ kavramı üzerinde durmaktaydı.^{7,8} Dijital okuryazarlık, ilk telaffuz edilmeye başlandığı zamanlarda dijital kaynak, araç ve hizmetleri uygun kullanabilme, değerlendirme ve yaşam boyu öğrenme süreçlerine adapte edebilme yeteneği olarak tanımlanmaktaydı.⁹ Daha sonrasında gelişen teknoloji ve uygulamalarla beraber dijital okuryazarlık kavramının kapsamı, ‘bilgi okuryazarlığı’, ‘bilgisayar okuryazarlığı’, ‘internet okuryazarlığı’, ‘medya okuryazarlığı’ gibi çeşitli bileşenlerle bağdaştırılarak genişletilmiştir. Öte yandan, teknolojik gelişmelerle beraber tüm kültür ve toplumlara uygun tek bir dijital okuryazarlık tanımı yapmak zorlaşmış ve zaman içinde farklı kavramsal çerçeveler ortaya çıkmıştır.

Öğretmen eğitiminde ise dijital kapasitenin geliştirilmesi, 30 yılı aşkın bir süredir tartışılmaktadır.¹⁰ Yakın zamanda yapılan çalışmalarda ise öğretmen eğitimi programlarının çıktılarını tekrar gözden geçirmek adına beceri odaklı dijital okuryazarlık kavramı yerine, öğretmen adaylarının ihtiyaç duyabileceği daha çeşitli bilgi,

kapasite ve yönelimlere sahip *dijital yeterlik* ya da diğer bir adıyla *dijital yetkinlik* modellerine yönelmenin önemi vurgulanmaktadır.¹¹ Bazı çalışmalarda^{12,13} dijital yeterlik ve dijital okuryazarlık kavramları eşanlamlı olarak kullanılsa da genel olarak yeterlik kavramı daha geniş bir kapsama sahiptir.^{14,15}

Uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan politika belgeleri ve raporlarda yer alan dijital yeterlik kavramı, temel olarak dijital becerilerin yanı sıra dijital cihazları kullanmaya ve anlamaya yönelik sosyal-duygusal bileşenleri de içermektedir. Örneğin; Avrupa Parlamentosu¹⁶ tarafından hazırlanan Yaşam Boyu Öğrenme Yetkinlikleri arasında bulunan dijital yeterlik çerçevesinde dijital yeterlik kavramı;

“...bilgi edinmek, iletişim kurmak ve yaşamın tüm yönlerine ilişkin temel problemleri çözmek amacıyla dijital teknolojileri geniş bir kapsamda, kendinden emin ve eleştirel bir bakış açısı ile kullanma...”

olarak tanımlanmıştır. Bu çerçeve kapsamında, Avrupa vatandaşları için beş alanda 21 adet dijital yeterlik belirlenmiştir. Öte yandan, eğitimciler için 2017 yılında Avrupa Parlamentosu¹⁷ tarafından başka bir kavramsal çerçeve daha yayımlanmıştır. Eğitimcilerin dijital yeterliklerini geliştirmek için altı alanda 22 adet dijital yeterlik sıralanmıştır. Bu kavramsal çerçevede teknik becerilere odaklanmak yerine bu becerilerin eğitim ve kurslarda nasıl kullanılacağına yönelik ipuçları bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının (UNCTAD) 2019 yılında hazırladığı raporda¹⁸ ise dijital yeterlik kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

“...dijital yeterlik, bireyin kişisel veya profesyonel yaşamındaki hedeflere ulaşmada BİT’i kullanabilmesi için gereken bilgi ve becerileri kapsar...”

Uluslararası politika belgelerinin rehberliğinde veya onlardan bağımsız olarak birçok ülke, eğitim politikalarında dijital yeterlik tanımlarına yer vermiştir. Eğitim bağlamında dijital yeterlik kavramına yönelik tanım ve kavramsal çerçeve oluşturan ilk ülkelerden biri olan Norveç’te, Eğitim ve Araştırma Bakanlığı 2006 yılı itibarıyla dijital yeterlikleri; okuma, yazma, aritmetik ve sözlü beceriler ile birlikte beşinci temel beceri olarak ele almaya başlamıştır.¹⁹ Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Bakanlığına bağlı Eğitim Teknolojileri Ofisi, COVID-19 salgını sebebiyle okulların kapatılmasından sonra dijital öğrenmeyi odağına almış ve öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerine yönelik üç farklı rehber yayımlamıştır. Öğretmen rehber kitabında *dijital öğrenme* olarak ifade edilen kavram;

“...öğrencilerin öğrenme deneyimini güçlendirecek ve gerekli araç ve uygulamaları geniş bir yelpazede barındıracak biçimde teknolojiyi verimli kullanarak yürütülen eğitim uygulaması...”

olarak tanımlanmıştır.

Türkiye’de ise ulusal yeterliklerin sınıflandırılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin (TYÇ) sekiz anahtar yetkinliğinden biri *dijital yetkinlik*dir.²⁰ Bu çerçeve kapsamında dijital yetkinlik tanımı;

“...iş, günlük yaşam ve iletişim için bilgi toplumu teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılması...”

olarak verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü²¹ tarafından yayımlanan Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri kapsamında ise dijital yeterlik farklı bir alan olarak tanımlanmamıştır. Salgın sürecinde ise MEB’in öğretmenlerle paylaştığı kılavuz kitaplardan biri olan *Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu*’nda şöyle bir tanım kullanılmıştır:²²

“Dijital okuryazarlık; dijital hayata katılmak, dijital bir toplumda yaşamak, öğrenmek ve çalışmak için ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve tutum setidir”.

Dijital yeterlik kavramı, yeni teknolojilerle birlikte toplumların ekonomik gelişiminde önemli bir role sahip olduğundan çoğunlukla politika belgelerinde geçen bir terim olarak karşımıza çıksa da özellikle son yıllarda akademik çalışmalarda da yer almaya başlamıştır.²³ Örneğin; bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan tanımlamada dijital yeterlik,

“...bilgi toplumunda öğrenmeyi ve işlevselliği sürdürmek adına dijital medyayı kullanmak için herkesin ihtiyaç duyacağı beceri, bilgi, yaratıcılık ve tutumlar...”

olarak ifade edilmiştir.²⁴ Öte yandan, dijital yeterlik ile ilgili yapılan başka bir çalışmada²⁵ ise dijital yeterlik kavramının, cihaz ve uygulamaları kullanmayı bilmenin ötesinde, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) ile etkileşime girme becerisini içerdiği ifade edilmiştir. Aynı çalışmada, dijital yeterlik kavramı ile beraber teknik bilgi ve becerinin öneminin yanı sıra, sosyokültürel bir bakış açısının da entegre edilerek dijital teknolojilerin birey ve toplum üzerindeki etkilerini anlama ve hesaba katmanın önemi gibi bazı yönelim ve tutumlara da vurgu yapılmıştır. Ek olarak, BİT'in kullanımının yasal ve etik zeminlerinin sınırları, kullanıcıların mahremiyetinin ve güvenliğinin sağlanması gibi bileşenler de öne sürülerek dijital yeterlik kavramına farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır. Bu bağlamda dijital kapasitenin geliştirilmesi için devlet yönetimi, öğretmen ve öğretmen adaylarının eğitiminden sorumlu kurum ve kuruluşlar ve okul yönetimlerinin birlikte çalışarak uygun ortamı sağlamaları gerektiği belirtilmiştir.

Bu başlık altında dijital yeterlik kavramının zaman içinde nasıl evrildiğine dair kısa bir özet sunulmuş ve farklı politika belgelerinde, bazı ülkelerde ve bilimsel çalışmalarda öğretmenler için kullanılan dijital yeterlik /dijital öğrenme/dijital okuryazarlık kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir. Bir sonraki bölümde, farklı ülkelerde kullanılan öğretmen dijital yeterlik çerçeveleri ele alınacaktır.

Öğretmen Dijital Yeterlik Çerçevesi

Öğretmen dijital yeterlik çerçeveleri, öğretmenlerin meslekleri kapsamında, dijital bağlamda sahip olmaları gereken özellikleri belli ilişkiler çerçevesinde tanımlayan ifadeler bütünüdür. Öğretmen eğitimi alanında çalışan çeşitli paydaşların kullanması veya faydalanması amacıyla oluşturulan bu çerçeveler, ulusal politikalar kapsamında oluşturulup resmî belge olarak yayımlanmasının yanı sıra çeşitli araştırmacıların bilimsel çalışmaları sonucu ortaya koyduğu kavramsal model ve çerçeveler olarak da alanyazında yerini almaktadır. Bu bölümde, Avrupa Birliği ve UNESCO gibi kuruluşların oluşturduğu öğretmen dijital yeterlik çerçevelerinin yanı sıra bazı akademik çalışmaların modellerine de yer verilmektedir.

Avrupa Birliği – DigCompEdu Dijital Yeterlik Çerçevesi

Avrupa Birliği'nin eğitimciler için oluşturduğu *DigCompEdu* isimli dijital yeterlik çerçevesinde eğitimcilere özgü altı farklı alanda 22 yeterlik tanımlanmıştır.²⁶ İlgili alan ve yeterlikler aşağıda listelenmektedir:

Alan 1: Mesleki Katılım

- » Örgütsel İletişim
- » Mesleki İş Birliği
- » Yansıtıcı Uygulama
- » Dijital Alanda Sürekli Mesleki Gelişim

Alan 2: Dijital Kaynaklar

- » Seçme
- » Oluşturma ve Düzenleme
- » Yönetme, Koruma ve Paylaşma

Alan 3: Öğretme ve Öğrenme

- » Öğretme
- » Rehberlik Etme
- » İşbirlikli Öğrenme
- » Öz Yönlendirmeli Öğrenme

Alan 4: Ölçme-Değerlendirme

- » Ölçme Stratejileri
- » Bulguları Analiz Etme
- » Dönüt Verme ve Planlama

Alan 5: Öğrencileri Güçlendirme

- » Ulaşılabilirlik ve Kapsayıcılık
- » Farklılaştırma ve Bireyselleştirme
- » Öğrencileri Öğrenme Sürecine Aktif Bir Şekilde Dahil Etme

Alan 6: Öğrencilerin Dijital Yeterliklerini Destekleme/Geliştirme

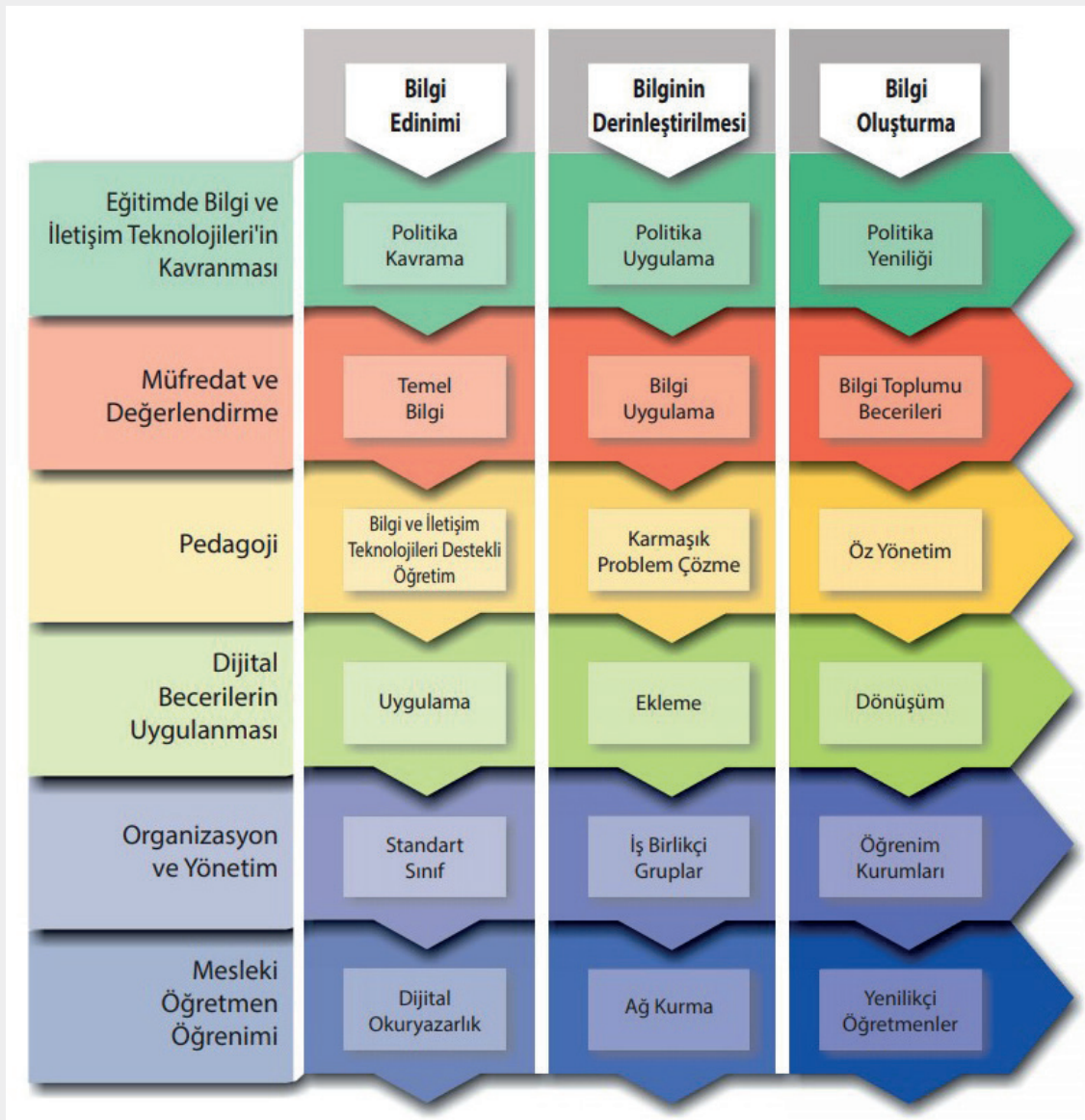
- » Bilişim ve Medya Okuryazarlığı
- » İletişim
- » İçerik Oluşturma
- » Sorumlu Kullanma
- » Problem Çözme

Yukarıda özetlenen altı alanın her biri için, öğrenme hedeflerini sınıflandırmak için kullanılan Bloom Taksonomisinden esinlenilerek hiyerarşik bir yapıya sahip altı yeterlik seviyesi belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, yukarıda bahsedilen altı farklı alanla ilgili altı farklı yeterlik seviyesi tanımlanmıştır. Bu yeterlik seviyeleri, A1: Çıracak, A2: Araştırmacı, B1: Bütünleştirici, B2: Uzman, C1: Lider ve C2: Kılavuz/Önder olarak adlandırılmıştır. Oluşturulan yeterlik seviyeleri ile birlikte öğretmenlerin her yeterlik seviyesindeki başarıları hususunda farkındalıklarının artması ve yeterliklerini bir sonraki seviyeye taşımaya teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

UNESCO – Öğretmenlere Yönelik Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yetkinlik Çerçevesi

UNESCO, toplumda bilgi üretiminde yansıtıcı, yaratıcı, problem çözmede uzman ve aynı zamanda BİT becerisine sahip işgücü yaratmak için gelecek nesillere rehber olacak öğretmenlerin donanımlı bir şekilde yetişmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁷ UNESCO bu kapsamda, öğretmenlere ve öğretmen adaylarına yönelik ‘Öğretmenlere Yönelik Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yetkinlik Çerçevesi’ oluşturmuş ve zaman içinde yetkinlik çerçevesini güncelleyerek bu dokümanın üçüncü versiyonunu 2018 yılında yayımlamıştır.²⁸ Bu çerçevede, 64 kazanım içeren, altı unsur ve üç seviyeden oluşan 18 dijital yeterlik tanımlanmıştır. Bu yeterlikler, (1) ulusal BİT ile ilgili politikaları anlama ve (2) öğretim programının, ölçme ve değerlendirme stratejilerinin, pedagoji, okul ve sınıf organizasyon ve yönetiminin BİT ile desteklenme yöntemlerinin geliştirilmesi hususlarında geniş bir kapsama sahiptir. Şekil 1, ilgili yeterlikleri özetlemektedir.

Şekil 1. UNESCO’nun geliştirdiği öğretmenlere yönelik bilgi ve iletişim teknolojileri yetkinlik çerçevesi²⁹

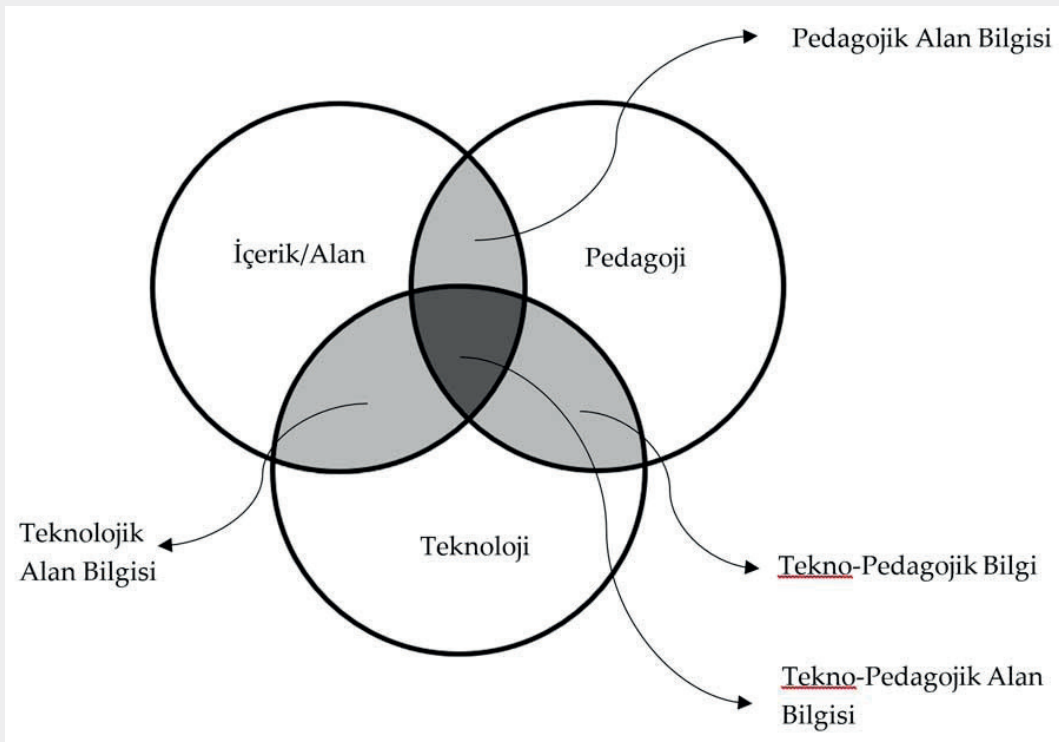

Şekil 1’de bahsedilen üç seviye – bilgi edinimi, bilginin derinleştirilmesi ve bilgi oluşturma – eğitimde BİT kullanımı ile ilgili farklı aşamaları temsil etmekle birlikte içinde bulunduğu bağlamın (ülke, okul vb.) parametreleri gözetildiğinde farklı oranlarda gelişebilmektedir. Öte yandan UNESCO, birçok öğretmenin birden fazla seviyede yeterlik seviyesine sahip olabileceğine vurgu yaparak herhangi bir seviyenin altı unsurunda da farklı düzeylerde güçlü ve zayıf yönlerinin olabileceğini belirtmektedir.

Tekno-Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB) Kavramsal Çerçevesi

Öğretmen dijital yeterlikleri, politika belgelerinin dışında bazı bağımsız bilimsel çalışmalarda da ele alınmaktadır. Bu kapsamda yer alan kavramsal çerçevelerden biri Tekno-Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB) olup teknolojik bilgi, pedagojik bilgi ve içerik bilgisi kavramlarının birleşiminden oluşmaktadır.³⁰ TPAB; teknolojik, pedagojik ve içerik bilgisi arasındaki ilişki ve etkileşimleri içeren, teknolojiyi kullanarak öğretim programını öğrenme odaklı ve bütüncül olarak ele alan bir yaklaşımdır. Temel amacı, dijital teknolojileri sınıf ortamında etkili bir şekilde bütünleştirmek ve öğrenmeyi desteklemek olan TPAB kavramsal modelinde, yukarıda bahsedilen iki kavramsal çerçeveden farklı olarak hiyerarşik bir düzen bulunmamaktadır. Şekil 2, bu etkileşimleri ifade etmektedir.

Şekil 2. Tekno-Pedagojik Alan Bilgisi

(Mishra ve Punya'nın (2006) makalesinden adapte edilmiştir)

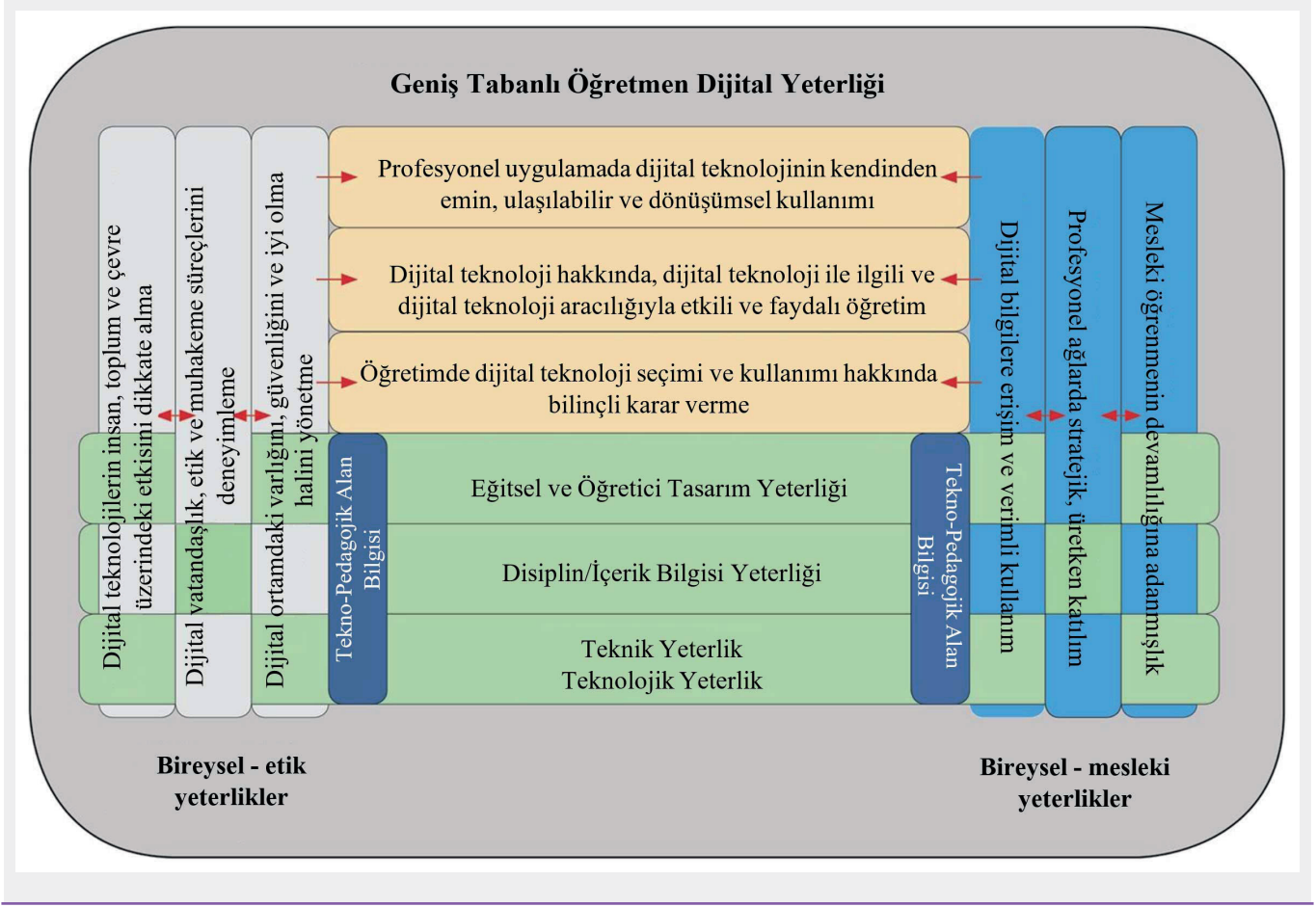
Öğretme ve öğrenme bağlamını teknoloji ile bütünleştiren bu modelde, nitelikli içerik üretmenin yolu, iç içe geçmiş üç tür bilgi kaynağının özenle bir araya getirilmesinden geçmektedir. Bu argüman; özünde her öğretmene, derse veya öğretim yaklaşımına uyacak tek bir teknolojik çözümün olmadığını savunmaktadır. Nitelikli bir öğretme ve öğrenme için bu üç bilgi türü arasındaki karmaşık ilişkileri geliştirmeye yönelik bir anlayış ve bu anlayışın bağlamına uygun stratejilerle ifade edilmesi gerekli görülmektedir.³¹ Ancak, bu yaklaşımları uygulamak için gerekli olan beceri, yetkinlik ya da davranışlar ayrıntılı bir biçimde ifade edilmemiştir.³²

Geniş Tabanlı Öğretmen Dijital Yeterlik Çerçevesi

Öğretmen dijital yeterlik çerçevelerine ilişkin yapılan en güncel çalışmalardan birinde ise alanyazında ve politika belgelerinde yer alan mevcut kavramsal çerçeveler eleştirel boyutta incelenerek, birçok faktörün bütüncül bir biçimde yer aldığı bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.³³ Öğretmen dijital yeterlikleri çerçevesi, öğretmen

eğitimindeki genel yeterlikler kapsamında TPAB ile uyumlu hale getirilerek ve ‘öğretime özgü’ yetkinlikler, bireysel-etik ve bireysel-mesleki yeterliklerle bağdaştırılarak genişletilmiştir. Şekil 3, bu çerçeveyi özetlemektedir.

Şekil 3. Geniş tabanlı öğretmen dijital yeterlik çerçevesi³⁴

Şekil 3'teki geniş tabanlı öğretmen dijital yeterlik çerçevesinde bireysel – etik ve bireysel – mesleki yeterlikler, tekno – pedagojik alan bilgisi ile örülmüş bütüncül bir yapı olarak tasvir edilmiştir. Bu yapının üzerine dijital teknolojinin etkili kullanımı, öğretimi, eğitim öğretim için bir araç olarak kullanılması ve dijital teknoloji seçimi ve kullanımı ile ilgili bilinçli karar verme bileşenleri eklenmiştir. Ek olarak, bileşenler arasındaki ilişkilerin yönü oklarla belirtilmiştir. Sonuç olarak hem politika belgelerinde hem de bilimsel çalışmalarda yer alan dijital yeterlik bileşenleri bu çalışma kapsamında bütüncül olarak yeniden yorumlanmıştır.

Bu bölümde, Avrupa Birliği ve UNESCO gibi kuruluşların oluşturduğu öğretmen dijital yeterlik çerçevelerinin yanı sıra bazı akademik çalışmalarda oluşturulan kavramsal çerçeveler özetlenmiştir. Bir sonraki başlık altında, dünyada dijital yeterlik ile ilgili yürütülen politikalar ve uygulamalar verilmektedir.

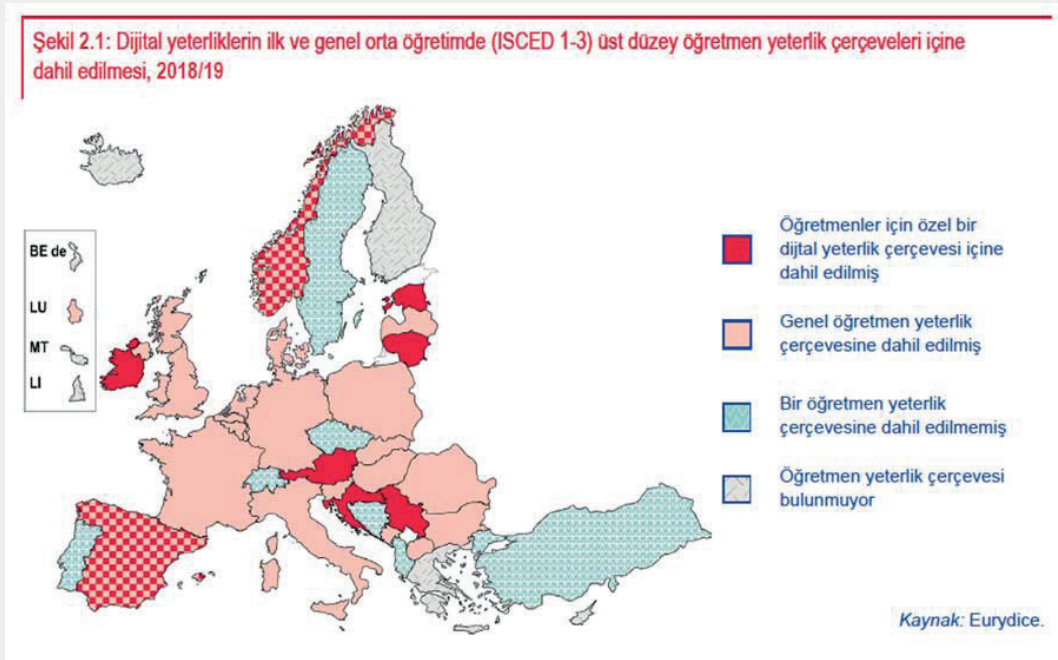
Dünyada Dijital Yeterlik ile İlgili Uygulama ve Politikalar

UNESCO'ya göre³⁵ günümüz toplumları, eskiye kıyasla bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmelerden daha fazla etkilenmekte ve bu gelişmelere bağlı olarak ilerlemektedir. Bu sebeple toplumların 21. yüzyılda gerçekleştirmek istediği hedefleri elde etme yolunda; bilgi üretiminde yaratıcı ve problem çözmede uzman olması için gerekli olan dijital yeterliklere sahip bir işgücü potansiyeli oluşturması gerekmektedir. Toplumları 21. yüzyıl hedeflerine ulaştırma görevinde önemli rolü olan meslek gruplarının başında ise öğretmenlik gelmektedir. OECD'ye göre³⁶ ise öğretmen dijital yeterlikleri, genellikle nüfusun dijital okuryazarlığını veya yeterlik seviyesini geliştirmeyi amaçlayan ulusal dijital stratejilerin/politikaların merkezinde yer almaktadır. Bu bölümde, dünya ülkelerinde öğretmen dijital yeterlikleri ile ilgili durumu özetleyen raporlar ve politikalar özetlenmektedir.

Avrupa Birliği'nin 2018 – 2019 akademik yılını ele alan Avrupa'daki Okullarda Dijital Eğitim Raporu'ndaki³⁷ dijital eğitim göstergelerinde, öğretmenlerin dijital yeterliklerine ve ülkelerin bu konuya yönelik politikalarına yer verilmiştir.

Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 43 eğitim sistemini içeren raporda ilköğretim ve ortaöğretim kademeleri incelenmiştir. Rapordaki verilere göre, eğitim sistemlerinin yaklaşık üçte ikisinde öğretmen dijital yeterlikleri, öğretmen temel yeterlikleri arasında yer almaktadır. Öte yandan, ülkeler nezdinde bu kavramın tanımı farklılaşmaktadır. Bazı ülkelerde genel bir tanım sunulurken bazı ülkelerde ise dijital yeterlik bileşenleri ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Örneğin; Avusturya, Hırvatistan, İspanya ve Norveç gibi ülkeler öğretmen dijital yeterlik çerçevelerini tanımlarken teknolojik araçların pedagojik kullanımını da içeren geniş kapsamlı dijital yeterlik çerçeveleri kullanmaktadır. Ayrıca, İspanya ve Avusturya'da öğretmenlerin kendi dijital yeterlik seviyelerini belirlemeleri için çeşitli ölçme ve değerlendirme araçları da bulunmaktadır. İrlanda ve Hırvatistan gibi ülkelerde ise okul yönetimi için birtakım dijital standartlar veya dijital yeterlikler diyebileceğimiz genel özellikler belirlenmiştir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birkaç ülkede ise öğretmen genel yeterlikleri içinde dijital yeterlik kavramı yer almazken, yedi eğitim sisteminde öğretmen genel yeterlikleri henüz tanımlanmamıştır. Şekil 4, 2019 yılındaki mevcut durumu özetlemektedir.

Şekil 4. Dijital yeterliklerin ilköğretim ve ortaöğretimde (ISCED 1-3) üst düzey öğretmen yeterlik çerçevelerine dahil edilmesi³⁸

Raporda yer alan Avrupa eğitim sistemlerinin yaklaşık %50'sinde, öğretmen dijital yeterliklerinin öğretmen eğitimi kapsamına alınmasının üst düzey mevzuatlarda teşvik edildiği belirtilmektedir. Ancak, hangi seviyede ne şekilde ele alınacağı genellikle ucu açık bırakılmıştır.³⁹

Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen öğretmen anketlerinde^{40,41} ise birçok öğretmen, BİT becerilerini geliştirmeye yönelik desteğe ihtiyaçları olduğunu dile getirmiştir.

Bu sebeple, hizmet öncesi öğretmen eğitiminin yanı sıra eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin dijital yeterlikler kapsamında mesleki gelişimlerini desteklemek amacıyla birçok ülkede hizmetiçi eğitimler, mesleki öğrenim toplulukları ve ağları gibi çeşitli etkinlikler yürütülmektedir. Avrupa Birliği'nin 2019 raporuna⁴² göre, Avrupa'daki eğitim sistemlerinin hemen hemen tümünde öğretmen dijital yeterliklerinin gelişmesine yönelik birtakım etkinlikler yapılmaktadır. Bazı eğitim sistemlerinde ise görev yapan tüm öğretmenlerin katılması ve tamamlaması zorunlu olan ulusal veya bölgesel hizmetiçi eğitimler bulunmaktadır.⁴³ Eğitimler yüz yüze veya çevrimiçi platformlarda gerçekleştirilmektedir. Öte yandan, son yıllarda İspanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde dijital yeterlik kapsamındaki eğitimler kademeli olarak çevrimiçi platformlara taşınmaktadır.⁴⁴ Bu

eğitimler genel olarak, temel BİT becerilerinden başlayıp birçok dersin öğretimine ilişkin yöntemlere kadar uzanan geniş bir yelpazede öğretmenlere sunulmaktadır.

Öğretmen ağları, aday öğretmen eğitimi ve hizmetiçi eğitimlerden farklı olarak öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sağlayan dijital platformlar olarak anılmaktadır.

Bu ağlarda genel olarak derslerde kullanılabilecek öğretim materyalleri ve ek kaynaklar diğer öğretmenlerle paylaşılmaktadır. Avrupa'daki çevrimiçi öğretmen ağları genel olarak e-Twinning gibi platformlar üzerinden kaynak paylaşımı, tecrübe aktarımı, olası iş birlikleri ve projeler için kullanılmaktadır.⁴⁵ İlgili AB raporunda, **Avrupa'daki eğitim sistemlerinin üçte ikisinde öğretmen ağlarının kurulması veya yaygın olarak kullanılmasının ilgili merciler tarafından teşvik edildiği ifade edilmektedir.** Öğretmen ağları tek bir merkezden oluşturulduğu gibi finansal kaynak sağlanarak üniversite ve dernek gibi dış kurumlar tarafından da oluşturulabilmektedir. Örnek olarak, Fransa'da 2015 yılında hayata geçirilen Viaéduc öğretmen ağı 2021 Şubat ayı itibarıyla 95.095 öğretmen ve 9.654 farklı gruba kendi ağlarını kurma, yaptıkları uygulamaları diğer öğretmenlerle paylaşma ve ortak çalışma imkânı tanımaktadır.⁴⁶ Benzer şekilde Hırvatistan, Avusturya ve Slovenya'da öğretmen ağları bulunmaktadır. Bu öğretmen ağlarına katılım mecburi değildir; ancak Avrupa genelinde öğretmenler arasında yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.⁴⁷ Avrupa Komisyonu okullar anketine göre ilköğretim öğrencilerinin %41'i, ortaöğretim öğrencilerinin ise %29'u çevrimiçi bir öğretim ağına katılmış öğretmenleri olduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Bakanlığına bağlı Eğitim Teknolojileri Ofisi, COVID-19 salgını sebebiyle okulların kapatılmasından sonra dijital öğrenmeyi odağına alarak öğrenci, öğretmen ve okul yöneticileri için üç farklı rehber yayımlamıştır.

Öğretmen rehber kitabında *dijital öğrenme* olarak ifade edilen kavram, dijital yeterlik kavramsal çerçeveleri ile benzer noktalar taşımaktadır. Mevcut rehberde, öğretmenlere eğitim teknolojilerini kullanma hususunda destek sağlayabilecek dört anahtar hedef belirlenmiştir:

- (1) Erişim, dijital vatandaşlık ve emniyet ile gizlilik ve güvenlik konularında farkındalık geliştirme;
- (2) Öğrenciler için öğrenmeyi bireyselleştirme;
- (3) Öğrencileri desteklemek için aile ve ebeveynlerle iş birliği ve
- (4) Mesleki öğrenme ve iyi olma hali

Her bir hedef başlığı altında önemli hususlar, rehberlik stratejileri ve kaynaklar, planlama, değerlendirme, öğretme, öğrenme ve iletişim için ipuçları verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde dijital öğrenmenin durumuna yönelik yapılan ulusal düzeydeki bir çalışmada⁴⁹ 9.200'den fazla eğitimcinin katılımıyla öğrencilerin başarısını ilerletmek adına yaşanan zorluklar, belirlenen öncelikler ve eğitim teknolojisi araçlarının kullanımı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen 2020'nin beş temel dijital öğrenme eğilimi ve öngörülleri kapsamında, etkili mesleki gelişim için dijital öğrenmeye ilişkin önemli bir ihtiyacın olduğu ortaya konmuştur. Katılımcıların %98'i birçok okul ve bölgenin dijital öğrenmeyi, öğretme ve öğrenme stratejilerinin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğünü belirtmiştir. Öğretmen ağları kapsamında ise eğitimcilerin %30'unun kaynakları ortak kullanmak ve paylaşmak için sosyal medya araçlarından Twitter'ı kullandıkları rapor edilmiştir. Etkili dijital öğrenmenin önündeki engeller arasında öğretmenlerin mesleki gelişimleri için hazırlanan etkinliklerin verimsizliği ve dijitalleştirilmiş bir öğretim programının eksikliği listelenmiştir.

Öğretmenlerin dijital yeterliklerine dair en güncel politika belgelerinden biri de Avrupa Birliği'nin 2021-2027 yıllarını kapsayan Dijital Eğitim Eylem Planı'dır.⁵⁰

Bu eylem planı, özellikle (1) eğitim ve öğretimde düzenlenmeye ve dayanıklılık arttırmaya ihtiyaç bulunan alanlarda gerekli desteği sunmak, (2) Avrupa'da eğitimde çevre dostu dijital dönüşüme geçişleri sağlamak ve (3) bu dönüşümlerin risklerini azaltarak faydalarından en verimli şekilde yararlanmak üzere hazırlanmıştır. Dijital Eylem Planı için toplanan veriler ve çeşitli paydaşlardan alınan görüşler doğrultusunda birtakım rehber ilkeler, müdahale alanları ve eylem önerileri belirlenmiştir. Bu rehber ilkelerden birisi dijital yeterlikle ilgilidir

ve şu şekilde açıklanmıştır:

Dijital yeterlik, tüm öğretmenler ve diğer eğitim personeli için temel bir beceri olmalı ve aday öğretmen eğitimi de dahil olmak üzere öğretmenlerin mesleki gelişiminin tüm alanlarına yerleştirilmelidir.

Müdahale alanları ve eylem önerilerinde yer alan stratejik önceliklerden ilki “Yüksek performanslı bir dijital eğitim ekosisteminin gelişimini teşvik etmek” olarak belirlenmiş olup dijital öğretim yöntemleri de dahil olmak üzere dijital eğitimin içeriği ve dijital becerilerin öğretiminin tüm eğitim personeli için gerekliliğinin altı çizilmiştir. İçinde bulunduğu bağlama ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre çevrimiçi, yüz yüze veya hibrit eğitim uygulamalarının etkililiğini arttırmak amacıyla eğitim personeline daha fazla destek sunulması da bu stratejik önceliğin kapsamında yer almıştır. Eylem önerilerinde ise eğitimcilerin (1) yenilikçi yöntemleri benimsemek; (2) dijital teknolojilerin ve hizmetlerin çevresel ve iklimsel etkilerinin farkında olarak sürdürülebilir seçimler yapmak ve (3) öğretmen ağlarına katılarak deneyimlerini paylaşmak konularında güçlendirilmesi önerilmektedir. Öte yandan, ikinci stratejik öncelik olarak “Dijital dönüşüm için dijital becerilerin ve yeterliklerin geliştirilmesi” hususu ele alınmış ve bu kapsamda Avrupa Birliği Komisyonu’nun dijital okuryazarlığı teşvik etmek ve bilgi kirliliğiyle eğitim ve öğretim yoluyla mücadele etmek için öğretmen ve eğitim personeline rehber olacak ortak yönergeler geliştirileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda, eğitim ve öğretimde dijital becerilerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine ilişkin bir Avrupa Birliği Konseyi tavsiyesi hazırlanması atılacak adımlar arasında gösterilmiştir. Ek olarak, Avrupa Birliği düzeyinde dijital eğitimde iş birliğini geliştirmek için Avrupa Dijital Eğitim Merkezi kurulacağı belirtilmiştir.

Bu bölümde, dünyada öğretmen dijital yeterliklerini geliştirmeye yönelik bazı örnek uygulamalar ve politika belgeleri özetlenmiştir. Ayrıca, COVID-19 sürecinde eğitim ve öğretimde elde edilen fırsatlar ve belirlenen eksiklikler ışığında hazırlanmış Avrupa Birliği Dijital Eylem Planı’ndaki öğretmen dijital yeterlikleri ile ilgili kısımlar verilmiştir. Bir sonraki bölümde, Türkiye’de öğretmen dijital yeterliklerini geliştirmeye yönelik uygulamalara ve kavramsal çerçevelere yer verilmektedir.

Türkiye’de Dijital Yeterlik

Avrupa Yeterlikler Çerçevesi ile uyumlu olarak hazırlanan Türkiye Yeterlikler Çerçevesi (TYÇ) kapsamında, tüm bireylerin yaşam boyu öğrenme sürecinde edinmesi gereken sekiz adet anahtar yetkinlik belirlenmiştir.⁵¹ Dijital yetkinlik, bu sekiz anahtar yetkinlikten biridir. Temel olarak dijital yetkinlik iş yaşamı, günlük yaşam ve iletişim için bilgi toplumu teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını içermektedir. Dijital yetkinlik kapsamı ise⁵² “... bilgi iletişim teknolojisi içinde bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.” şeklinde belirlenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından⁵³ ortaya konan *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri* kapsamında, dijital yeterlik kavramı farklı bir alan olarak tanımlanmamıştır. Ancak, mesleki beceri yeterlik alanındaki öğretme ve öğrenme sürecini yönetme yeterliği göstergelerinde ‘Öğretme ve öğrenme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin olarak kullanır.’ ifadesiyle birlikte öğretmenlerin dijital yeterliğine yönelik bir göstergeye rastlanmaktadır. Öte yandan, MEB tarafından hazırlanan *2023 Eğitim Vizyonu*’nda⁵⁴ dijital dönüşüm ile ilgili birtakım hedefler bulunmaktadır. Öğretmenlerin dijital yeterliklerini geliştirmeye özgü doğrudan bir hedef konmamış olsa da diğer hedeflerin içinde öğretmenlerin dijital becerilerini geliştirmelerine ilişkin bazı hedeflere yer verilmektedir. Örneğin; *Öğrenme Süreçlerinde Dijital İçerik ve Beceri Destekli Dönüşüm* kapsamında iki adet hedef belirlenmiştir:

- » Hedef 1: Dijital İçerik ve Becerilerin Gelişmesi için Ekosistem Kurulacak
- » Hedef 2: Dijital Becerilerin Geliştirilmesine Yönelik İçerikler Üretilecek ve Öğretmen Eğitimleri Yapılacak

Hedeflerin gerçekleşmesi için kurulacak ekosistem kapsamında öğretmenlere dijital materyallerin etkin kullanımına yönelik destek materyaller sunma, çevrimiçi atölyeler düzenleme ve yaygınlaştırma çalışmaları yapılacağı vurgulanmıştır. İçerik geliştirme ve öğretmen eğitimi hususlarında ise genel olarak öğretmenlerin

mesleki gelişimi için çeşitli dijital içerikler ve atölyeler düzenleneceği belirtilmiştir. Branş öğretmenleri için ise disiplinler arası proje üretme, kodlama, üç boyutlu tasarım, dijital olmayan ortamda algoritmik düşünceyi öğretme gibi eğitimlerin düzenlenmesi planlanmaktadır. Ek olarak, dijital öğrenme materyalleri geliştiren öğretmenlerin destekleneceği belirtilmiştir.

Salgın sürecinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, öğretmenlerin dijital yeterliklerini geliştirmek amacıyla kılavuz kitaplar yayımlanmış ve çevrimiçi mesleki eğitimler, seminerler ve atölyeler düzenlenmiştir. Kılavuz kitaplar kapsamında iki adet kitap yayımlanmıştır. Bu kılavuz kitaplardan biri, UNESCO tarafından hazırlanan “ICT Competency Framework for Teachers” dokümanıdır. “Öğretmenlere Yönelik Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yetkinlik Çerçevesi” başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir. Bu kitapta yer alan kavramlar ve çerçeve, bu yazının bir önceki bölümünde özetlenmiştir. Diğer kılavuz kitap ise “Dijital Okuryazarlık Kılavuz Kitabı” başlığı altında öğretmenlerle paylaşılmıştır. Alanyazındaki çeşitli kaynaklardan derlenerek oluşturulan bu kitapta yer verilen *Dijital Okuryazarlık Yeterlik Çerçevesi* kapsamında yedi ana başlık altında birçok kazanıma yer verilmiştir. Bu ana başlıklar şöyledir:

- » Temel teknoloji okuryazarlığı
- » Bilgi ve veri okuryazarlığı
- » İletişim ve iş birliği
- » İnternet okuryazarlığı becerileri
- » Dijital içerik oluşturma
- » Güvenlik
- » Problem çözme

Yukarıda listelenen başlıklar haricinde dijital okuryazarlığın bileşenleri Şekil 5’te verilmektedir:

Şekil 5. Dijital Okuryazarlık Bileşenleri⁵⁵

Dijital okuryazarlık becerileri kapsamında ise (1) İşlem Becerileri; (2) Düşünme Becerileri; (3) İş Birliği Becerileri ve (4) Farkındalık Becerileri olarak dört beceri tanımlanmıştır. Yukarıda özetlenen temel kavramların yanı sıra uygulamada dijital okuryazarlık, sınıfta dijital okuryazarlığı teşvik etmek, dikkat edilmesi gereken hususlar ve öğrencilerin dijital okuryazarlıklarını geliştirmek için birtakım öneriler verilmiştir. Kılavuza ek olarak, Türkiye’de uzaktan eğitim portalı olarak kullanılan Eğitim Bilişim Ağı’nda (EBA) dijital yeterlik çerçevelerinde bulunan siber güvenlik ve teknolojinin doğru kullanımı ile ilgili bilgiler ve eğitici videolar, Siber Güvenlik Portalı sekmesinde çevrimiçi ortamda öğrenci, öğretmen ve ailelerin erişimine açıktır.

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin dijital okuryazarlıklarını ve yeterliklerini geliştirme kapsamında salgın döneminde MEB tarafından çeşitli çevrimiçi atölyeler, sertifika programları ve hizmetiçi eğitimler düzenlenmiştir. Örneğin; MEB 2023 Eğitim Vizyonu hedefleri çerçevesinde öğretmenlerin dijital yeterliklerinin geliştirilmesi amacıyla Microsoft ile birlikte düzenlenen “Yazılım Geliştirme Uzmanlığı” mesleki gelişim programına 6 bin 100 öğretmenin katıldığı rapor edilmiştir.⁵⁶ Bir diğer mesleki gelişim programı kapsamında Google iş birliğinde düzenlenen “Öğretmenler İçin Dijital Dönüşüm Programı” etkinliğine yaklaşık 128 bin öğretmenin katıldığı belirtilmiştir. Bu mesleki gelişim programları dışında, 2020 ve 2021 yıllarında yapılan ve yapılması hedeflenen “Bilgi İşlemsel Düşünme Becerisinin Disiplinlerarası Yaklaşımı ile Öğretimi”, “Dijital Girişimciliğin Temelleri”, “Flutter ile Mobil Uygulama Geliştirme”, “Kotlin ile Mobil Uygulama Geliştirme”, “Uzaktan Eğitimde Dijital Dönüşüm Kursu” ve “Uzaktan Eğitim Tasarım ve Yönetim Becerilerinin Geliştirilmesi Eğitimi Sertifika Programı”⁵⁷ ve dil öğretmenleri için dijital okuryazarlık kursu gibi çeşitli mesleki gelişim programları hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının yaptığı açıklamaya göre salgın döneminde çevrimiçi olarak düzenlenen eğitimlere yaklaşık 896 bin öğretmen katılmıştır.

Bu bölümde, Türkiye Yeterlikler Çerçevesi, Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri ve 2023 Eğitim Vizyonu incelenerek öğretmenlerin dijital yeterlikleri ile ilgili bulunan direkt veya dolaylı kısımlar verilmiştir. Ek olarak, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan kılavuz kitaplar, hizmetiçi eğitimler ve sertifika programları özetlenmiştir. Bir sonraki bölümümüzde Türkiye’de öğretmenlerin dijital yeterliklerine ilişkin değerlendirme ve önerilerimiz sunulmaktadır.

Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye için atılacak adımların başında dünyadaki eğilimlerin, yapılan çalışmaların ve salgın süresince yaşanan tecrübelerin sistematik analizi sonucunda, öğretmen dijital yeterlikleri kavramsal çerçevesinin oluşturulması gelmelidir.

COVID-19 salgını öncesinde birçok ülkedeki Bilgi ve İletişim Teknolojileri ile ilgili politikalarda ve yapılan akademik çalışmalarda yer alan öğretmen dijital yeterlik çerçeveleri, eğitimdeki mevcut öğretme ve öğrenme uygulamalarını destekleme ve kapasite geliştirme üzerine kurulmaktaydı. Küresel salgın ilan edilmesinin ardından geçilen eğitimde acil durum eylem planlarında çevrimiçi ve uzaktan eğitim seçenekleri, eğitim ve öğretimin devamlılığını sağlamak adına yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Bu kapsamda öğretmenlerin dijital yeterlikleri, çevrimiçi ve uzaktan eğitim uygulamalarında nitelik ve kapsam bakımından farklılıklara sebep olan değişkenlerden biri olarak yerini aldı. Bu beklenmeyen ve geniş çapta gerçekleşen eğitimde teknoloji kullanımı, öğretmenlerin dijital yeterlikleri bağlamında yıllar alabilecek ilerlemelerin sadece birkaç hafta içinde gerçekleşmesine neden oldu. Bu süreç birçok öğretmen için öğretme biçimlerini düzenleme ve öğrencilerin özel ihtiyaçlarına göre öğretim sürecini bireyselleştirme bakımından birçok fırsat sunsa da dijital hazırbulunuşluğun eksikliği ve mevcut politika ve çalışmalarda yer alan dijital yeterlik kavramsal çerçevelerinin çevrimiçi ve uzaktan eğitim bağlamına etkili bir biçimde uyarlanamaması birçok sınırlılıklara neden oldu. COVID-19 salgını nedeniyle oluşan bu fırsatlar ve yaşanan sınırlılıklar kapsamında öğretmenlerin dijital yeterlikleriyle ilgili mevcut kavramsal çerçeveler gözden geçirildiğinde, salgın öncesinde konuşulan kavram ve bileşenlerin ötesine geçilmesi gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin dijital anlamda bilgi, tutum ve becerilerini artırmanın yanı sıra onların dijital pedagojilerini geliştirecek yaklaşımların benimsenmesine ihtiyaç vardır.

Avrupa Komisyonu’nun yayınladığı 2021–2027 Dijital Yeterlik Eylem Planı, paydaşların görüşlerinden elde edilen bulgular ışığında oluşturulmuş ve öğretmenlerin dijital yeterliklerinin geliştirilmesi eylem planının rehber ilkeleri kapsamına dahil edilmiş en güncel eylem planlarından birisidir. Eylem planında yer alan rehber ilkeler, müdahale alanları ve eylem önerileri doğrultusunda ülkelerin, ulusal ve yerel ölçeklerde öğretmenlerin dijital pedagojileri geliştirme ve desteğe ihtiyaç duydukları alanları belirleme hususlarında veri odaklı ilerleyip kısa ve uzun vadeli politikalar geliştirmesine vurgu yapılmaktadır. Bu noktada, öğretmenlerin salgın süresince yaşadığı tecrübelerin ve desteğe ihtiyaç duydukları alanların analiz edileceği küresel, ulusal veya yerel ölçekteki çalışmalar, dijital yeterlik çerçevelerinin güncellenmesi hususunda bir başlangıç noktası olarak kabul görmektedir.

Türkiye’de öğretmenlerin dijital yeterliklerinin ele alındığı politika belgeleri, yapılan hizmetiçi eğitimler ve oluşturulan kılavuz kitaplar bütüncül olarak incelendiğinde, öğretmenlerin dijital yeterliklerini geliştirmelerine yönelik birçok imkân ve fırsat olmasına rağmen ulusal bir dijital yeterlik çerçevesinin bulunmadığı görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye için atılacak adımların başında dünyadaki eğilimler, yapılan çalışmalar ve salgın süresince yaşanan Türkiye bağlamına özgü tecrübelerin sistematik analizi sonucunda öğretmen dijital yeterlikleri kavramsal çerçevesini oluşturmak gelmelidir. Avrupa Birliği’nin hazırlamış olduğu Dijital Eğitim Eylem Planı ile bütünleşen bir ulusal eğitim politikasının oluşturulması hem öğretmenlerimiz hem de toplumumuz açısından dijital dönüşümü güçlendirmek adına katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Avrupa Birliği Dijital Eylem Planı’nın Türkiye koşullarına uyarlanmasına yönelik çalışmalar ivedilikle başlatılmalıdır.

Türkiye’nin salgın öncesi ve sırasında yaşadığı uzaktan eğitim deneyiminden çıkarılan dersler Avrupa Birliği’nin hazırlamış olduğu Dijital Eğitim Eylem Planı ile bütünleştirilerek ulusal bir eğitim politikası oluşturulması hem öğretmenlerimiz hem de toplumumuz açısından dijital dönüşüm için atılacak ilk adımlardan birisi olabilir. AB Dijital Eğitim Eylem Planı’nda da vurgulandığı gibi dijital eğitim ve öğretime yönelik stratejik ve uzun vadeli bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu bağlamda komisyon AB üye ülkelerine, öğretmenlerin dijital pedagojilerinin geliştirilmesine ilişkin salgın sürecinde yaşanan tecrübelerden ve örnek uygulamalardan yola çıkılarak birtakım yönergelerin hazırlanmasını önermektedir. Bu yönergelerin hazırlanması esnasında, eğitim ve öğretimde COVID-19 salgınıyla mücadelede izlenen yolların araştırılması, haritalanması, güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi ve sonuçlarından ders çıkarılması önerilmektedir. Alternatif olarak eylem planında, Avrupa Dijital Yeterlik Çerçevesine⁵⁸ dayanarak oluşturulan ve okulların ihtiyaçlarına özgü bir eylem planı oluşturulmasına yardımcı olmak için tasarlanan SELFIE (Yenilikçi Eğitim Teknolojilerinin kullanımını Geliştirerek Etkili Öğrenme ile ilgili Öz Düşünüm) çevrimiçi platformunun kullanılabileceği belirtilmektedir. Türkçe dil seçeneği de bulunan bu platform⁵⁹, okulda teknolojinin nasıl kullanıldığıyla ilgili öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul idarecilerinin görüşlerini anonim olarak toplayarak yönetim, altyapı, öğretmen ve öğrencilerin dijital yetkinliği gibi alanlarda okulların kendilerine özgü profilini çizmektedir. Okulların dijital eğitim bağlamındaki güçlü yönlerini, gelişime ihtiyaç duydukları alanları ve öncelikleri raporlayan SELFIE, okulların kendi eylem planlarını oluşturmaya katkı sağlayan ve sonrasında okulların ilerlemelerine yönelik dönütler veren bir platformdur. Türkiye’de 2019 yılında pilot çalışmaları yapılan bu çevrimiçi platform⁶⁰, okullar tarafından daha geniş ölçekte kullanılarak kısa vadede hem okulun dijital eğitim bağlamında kapasitesinin hem de öğretmenlerin dijital yeterliklerinin gelişmesi için veriye dayalı eylem planı oluşturulmasına katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Tanımlanan öğretmen dijital yeterlik çerçevesi üzerinden her öğretmenin dijital yeterliklerine ilişkin kapasite ve ihtiyaçları net olarak tanımlanmalıdır.

Salgın öncesinde uluslararası düzeyde yapılan öğretmen anketlerinde^{61,62} öğretmenlerin BİT becerilerini geliştirmeye yönelik çeşitli desteklere ihtiyaçları olduğu dile getirilmişti. COVID-19 salgını sırasında da öğretmenlerin çevrimiçi öğrenme ve uzaktan eğitim bağlamında yeterli beceriye sahip olmaları gerektiği ve farklı dijital pedagoji yaklaşımlarına ihtiyaç duyulduğu, bu süreçte elde edilen tecrübelerle de doğrulanmış oldu.⁶³ Bu dönemde dijital bağlamda tecrübe edilen dik öğrenme eğrisinin* öğretmenlerin dijital yeterliklerini geliştirme hususunda katkı sağladığı kesin olmakla birlikte henüz öğretmenler arasındaki farklılıklar ve bu gelişimin boyutları konusunda yeterli çalışma bulunmamaktadır. Örneğin, AB Dijital Eğitim Eylem Planı’nda belirtilen bulgulardan birinde dijital içerik üretme, eğitim ve öğretim alanında çalışan personelin en çok geliştirmeye ihtiyacı olduğu alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan ulusal düzeydeki bir çalışmada⁶⁴ ise etkili dijital öğrenmenin önündeki engeller arasında öğretmenlerin mesleki gelişimleri için hazırlanan etkinliklerin verimsizliği ve dijitalleştirilmiş bir öğretim programının eksikliği listelenmiştir. Benzer şekilde, Türkiye’de öğretmenlere sağlanan destekler genel anlamda dijital ortamlara ilişkin bilgi ve beceri seviyesini arttırmaya yönelik düzenlenmekte ve farklı dijital yeterlik seviyelerine sahip öğretmenler genellikle aynı tür eğitimlere katılmaktadır. Öğretmenlerin demografik özellikleri, branşı, sahip oldukları önbilgiler, görev yaptıkları bölge ve ders işledikleri sınıf seviyeleri gibi birçok değişken göz önünde

* Dik Öğrenme Eğrisi: Bir konu veya kavramın öğrenilmesi sürecinde, ilk aşamalarının yavaş ve zahmetli olduğunu belirten bir ifade olarak kullanılmaktadır.

bulundurulduğunda her birinin sahip olduğu dijital yeterliklerin farklı seviyelerde olacağı çıkarımı yapılabilir. Öte yandan, UNESCO'nun da vurguladığı gibi⁶⁵ tek bir öğretmenin bile farklı bağlamlarda farklı dijital yeterlik seviyeleri olabilir. Bu noktada, uluslararası çalışmalarda da vurgulandığı gibi, öğretmen dijital yeterliklerini geliştirmek için planlanan eğitimler ve paylaşılan ek kaynaklar çeşitlendirilerek her seviyedeki ve branştaki öğretmen için çeşitli destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Öğretmenlerin dijital yeterliklerini geliştirmeye odaklanılması için dijital bağlamda teknik altyapı sorunlarının giderilmesi ve öğrenciler arası dijital uçurumun azaltılması için yapılan çalışmalar hız kesmeden devam etmelidir.

Öğretmenler salgının ilk yılında, bir yandan özellikle uzaktan eğitime erişimde sorunlar yaşayan dezavantajlı gruptaki öğrencilerin içinde bulunduğu koşulları anlamaya, problemlerini çözmeye ve öğrenciler arasında eşitliği sağlamaya çalışırken bir yandan da kendi dijital yeterliklerini geliştirme konusunda olağanüstü bir çaba gösterdi. Öğretmenlerin bu kriz yönetimi esnasında edindiği yeni bilgi ve beceriler, dijital pedagojilerini geliştirme anlamında birçok fırsat sunsa da öğrenciler arasındaki ihtiyaç ve kaynak farklılıkları sebebiyle uzaktan öğrenme sırasında ortaya çıkan dijital uçurum, aynı zamanda öğretmenlerin kendi dijital yeterliklerini geliştirmeye odaklanma hususunda bir çeşit engel oluşturmuştur. COVID-19 salgının çok kısa vadede sonlanmayacağı ve önümüzdeki akademik dönemde de çevrimiçi veya uzaktan eğitim uygulamalarının en iyi ihtimalle kısmen devam edeceği göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenlerimizin dijital yeterliklerini bir üst seviyeye taşımalarını sağlamak adına öncelikle teknik altyapı sorunlarının giderilmesi ve öğrenciler arasındaki dijital uçurumun azaltılması gibi önkoşulların sağlanması kritik önem taşımaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı, salgın süresince 62 ilde yaklaşık 750 binin üzerinde tablet dağıtımını yapmış⁶⁶ ve 15.374 adet EBA destek noktası⁶⁷ oluşturmuştur. Ancak, bazı dezavantajlı bölgelerde yer alan okullardaki öğrencilerin daha fazla desteğe ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, yeni döneme başlamadan evvel öğrencilerin teknolojik araçlara erişimine ilişkin yapılan iyileştirmelerin devam etmesi ve dijital altyapının güçlendirilmesi, öğretmenlerin dijital yeterliklerini geliştirmeye yönelik motivasyonlarını da arttıracaktır. Bu noktada, gerekli önkoşulların sağlanması için gerekli finansal kaynağın bölgelerin ihtiyacına göre adil bir biçimde aktarılması gerekmektedir.

Kaynakça

- 1 Falloon, G. (2020). From digital literacy to digital competence: the teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development*, 68(5), 2449-2472.
- 2 TEDMEM. (2020). COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri (TEDMEM Analiz Dizisi 7). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- 3 Blume, C. (2020). German teachers' digital habitus and their pandemic pedagogy. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 879-905.
- 4 Baron, M., Cobo, C., Munoz-Najar A. & CIARRUSTA, I.S. (2021, 18 Şubat). The changing role of teachers and technologies amidst the COVID 19 pandemic: key findings from a cross-country study. World Bank Blogs. Erişim adresi: <https://blogs.worldbank.org/education/changing-role-teachers-and-technologies-amidst-covid-19-pandemic-key-findings-cross>
- 5 Selwyn, N. (2020). Online learning: Rethinking teachers' 'digital competence' in light of COVID-19. 11 Haziran 2021 tarihinde <https://lens.monash.edu/@education/2020/04/30/1380217/online-learning-rethinking-teachers-digital-competence-in-light-of-covid-19> sitesinden erişildi.
- 6 Ilomäki, L., Paavola, S., Lakkala, M., & Kantosalo, A. (2016). Digital competence—an emergent boundary concept for policy and educational research. *Education and Information Technologies*, 21(3), 655-679.
- 7 Borthwick, A.C. & Hansen, R. (2017). Digital Literacy in Teacher Education: Are Teacher Educators Competent? *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 33(2), 46-48. DOI: 10.1080/21532974.2017.1291249
- 8 Falloon, G. (2020). A.G.E.
- 9 Gilster, P. (1997). Digital literacy. John Wiley & Sons, Inc.
- 10 Selwyn, N. (2020). A.G.E.
- 11 Falloon, G. (2020). A.G.E.
- 12 Adeyemon, E. (2009). Integrating digital literacies into outreach services for underserved youth populations. *Reference Librarian*, 50(1), 85-98.
- 13 Ilomäki, L., Kantosalo, A., & Lakkala, M. (2011). What is digital competence? In Linked portal. Brussels: European Schoolnet. <http://linked.eun.org/web/guest/in-depth3>
- 14 OECD (2005). The OECD Program Definition and Selection of Competencies (2005, Haziran). The definition and selection of key competencies. Executive summary. 5 Temmuz 2021 tarihinde <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf> adresinden erişildi.
- 15 Ilomäki, L., Kantosalo, A., & Lakkala, M. (2011). A.G.E.
- 16 Avrupa Parlamentosu (2006). Recommendation of The European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning. 15 Haziran 2021 tarihi <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006H0962> adresinden erişildi.
- 17 Redecker, C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Punie, Y. (ed). EUR 28775 EN. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ISBN 978-92-79-73494-6, doi:10.2760/159770, JRC107466
- 18 UNCTAD (2019). Building digital competencies to benefit from frontier technologies. 12 Mart 2021 tarihinde https://unctad.org/system/files/official-document/dtlstict2019d3_en.pdf adresinden erişildi.
- 19 Krumsvik, R. J. (2011). Digital competence in the Norwegian teacher education and schools. *Högre utbildning*, 1(1), 39-51.
- 20 Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine Dair Tebliğ (2016). T.C. Resmî Gazete (29581, 2 Ocak 2016).
- 21 Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (2017). Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri. 17 Şubat 2021 tarihinde <http://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlilikleri/icerik/39> adresinden erişildi.

- 22 Millî Eğitim Bakanlığı (2020). Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu. 5 Temmuz 2021 tarihinde <http://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1> adresinden erişildi.
- 23 Ilomäki, L., Paavola, S., Lakkala, M., & Kantosalo, A. (2016). A.G.E.
- 24 Erstad, O. (2006). A new direction? Digital literacy, student participation and curriculum reform in Norway. *Education & Information Technologies*, 11, 415-429.
- 25 Janssen, J., Stoyanov, S., Ferrari, A., Punie, Y., Pannekeet, K., & Sloep, P. (2013). Experts' views on digital competence: Commonalities and differences. *Computers & Education*, 68, 473-481.
- 26 Redecker, C. (2017). A.G.E.
- 27 UNESCO (2018). Öğretmenlere Yönelik Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yetkinlik Çerçevesi. 5 Temmuz 2021 tarihinde <http://yegitek.meb.gov.tr/www/unesco-ogretmenlere-yonelik-bilgi-ve-iletisim-teknolojileri-yetkinlik-cercevesi/icerik/3146> adresinden erişildi.
- 28 UNESCO (2018) A.G.E.
- 29 UNESCO (2018) A.G.E.
- 30 Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017-1054.
- 31 Mishra, P. & Koehler, M. J. (2006). A.G.E
- 32 Falloon, G. (2020). A.G.E.
- 33 Falloon, G. (2020). A.G.E.
- 34 Falloon, G. (2020). A.G.E.
- 35 UNESCO (2018). A.G.E.
- 36 OECD (2019a). OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/df80bc12-en>.
- 37 Avrupa Birliği/EACEA/Eurydice (2019). Digital Education at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- 38 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 39 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 40 OECD (2019b). TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and school leaders as lifelong learners, TALIS. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>
- 41 OECD (2019a). A.G.E.
- 42 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 43 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 44 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 45 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 46 Viaéduc (2021). Le Réseau. 19 Şubat 2021 tarihinde <https://www.viaeduc.fr> adresinden erişildi.
- 47 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 48 Avrupa Birliği /EACEA/Eurydice (2019). A.G.E.
- 49 Schoology (2020). Digital Learning: What to Know in 2020. 19 Şubat 2021 tarihinde <https://www.schoology.com/blog/digital-learning> adresinden erişildi.
- 50 Avrupa Birliği (2021a). Digital Education Action Plan (2021 – 2027): Resetting education and training for the digital age. https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en adresinden erişildi.
- 51 Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine Dair Tebliğ (2016). A.G.E.

- 52 Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine Dair Tebliğ (2016). A.G.E
- 53 Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (2017). A.G.E
- 54 Millî Eğitim Bakanlığı (2019). 2023 Eğitim Vizyonu. 7 Temmuz 2021 tarihinde http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf adresinden erişildi.
- 55 Millî Eğitim Bakanlığı (2020). A.G.E.
- 56 Millî Eğitim Bakanlığı (2019). A.G.E.
- 57 Millî Eğitim Bakanlığı (2021a). Mesleki Gelişim. 1 Temmuz 2021 tarihinde <http://covid19.meb.gov.tr/covid19.html?catNo=19> adresinden erişildi.
- 58 Redecker, C. (2017). A.G.E
- 59 Avrupa Komisyonu (2021b). SELFIE hakkında. 6 Temmuz 2021 tarihinde https://ec.europa.eu/education/schools-go-digital/about-selfie_tr adresinden erişildi.
- 60 Uşak Milli Eğitim Müdürlüğü (2019). Öğrenciler SELFİE ile Dijital Becerilerini Geliştiriyor. 23 Ağustos 2021 tarihinde <http://usak.meb.gov.tr/www/ogrenciler-selfie-ile-dijital-becerilerini-gelistiriyor/icerik/5856> adresinden erişildi.
- 61 OECD (2019b). A.G.E.
- 62 OECD (2019b). A.G.E.
- 63 Avrupa Birliği (2021a). A.G.E
- 64 Schoology (2020). A.G.E
- 65 UNESCO (2018). A.G.E.
- 66 Anadolu Ajansı (2021). Milli Eğitim Bakan Selçuk: Tereddütsüz eylülde okula başlamakla ilgili bir süreci yönetiyoruz. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milli-egitim-bakan-selcuk-tereddutsuz-eylulde-okula-baslamakla-ilgili-bir-sureci-yonetiyoruz/2295154>
- 67 Millî Eğitim Bakanlığı (2021b). EBA Destek Noktası. Erişim Adresi: <http://ebadesteknoktasi.meb.gov.tr/>